

לך לך ה

הארץ הזאת לרשתה" און אלס ענטפער אויף שאלת אברהם „במה אדע כי אירשנה“.

דער ראגאטשאָווער איז מבאר דעם טעם פון חילוק הלשונות — וואָס ביי דער דריטער הבטחה האָט דער אויבער-שטער געזאָגט דעם לשון „לרשתה“ (און אויך אברהם האָט געפרעגט בלשון „במה גוי כי אירשנה“), משא״כ דער לשון אין די פריערדיקע פסוקים איז „לזרעך אתן גוי“, „לך אתננה“ — אַז דאָס זיינען צוויי אופנים אין דעם אויב-ערשטנס געבן פון ארץ ישראל צו אידן: „בגדר מתנה“ און „בגדר ירושה“; און אַז דאָס איז בכללות דער אונטערשייד צווישן כיבוש ראשון און כיבוש שני — דער כיבוש ראשון איז בגדר מתנה (גדר נקודה, כל א״י, ומקצת לא כלום) און דער כיבוש שני״, „הוי גדר ירושה (וגם מקצת)“.

עפ״ז איז מוסבר דער חילוק הנל צווישן די ערשטע צוויי הבטחות און דער הבטחה ביים ברית בין הבתרים:

דער כיבוש פון דער כניסה שני, וועלכע איז געווען נאָך דעם מצב פון „ומפני חטאינו גלינו מארצנו“, איז מרומז אין דער הבטחה ביים כריתת ברית „לזרעך נתתי“, וואָס איז (כעין הכניסה שני)״ געקומען לאחר שאלת

א. אין פרשת לך לך געפינט מען כמה פעמים די הבטחה פון דעם אויבערשטן צו אברהם׳ען, אַז ער וועט אים און זיינע קינדער געבן ארץ ישראל:

אין אַנפאַנג סדרה שטייט: „וירא ה' אל אברהם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת“; דערנאָך, ביים אוועקגיין פון מצרים, ווען לוט האָט זיך פון אים אָפגעשיידט, האָט אים דער אויבער-שטער געזאָגט: „כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם“; „קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה“; און ביי ברית בין הבתרים — „ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת“ (און אין די ווייטער-דיקע פסוקים ווערן אויסגערעכנט אַלע „עשר אומות“).

דער כללות־דיקער חילוק צווישן די הבטחות פון אויבערשטן איז: די ערשטע צוויי הבטחות („לזרעך אתן את הארץ הזאת“, „לך אתננה“, בלשון עתיד) זיינען ניט געקומען כשייכות צו אברהם׳ס דיבור אָדער פעולה, משא״כ די הבטחה „לזרעך נתתי“ (בלשון עבר) איז גע-קומען נאָך דעם ווי אברהם איז גע-גאַנגען לארכה ולרחבה, און דער אויבערשטער האָט דאָס געזאָגט בהמשך צום פריערדיקן דיבור „לתת לך את

(7) טו, זח.

(8) צפּע״נ עה״ת שם.

(9) ירושלמי ביב פ״ח ה״ב: אם מתנה למה ירושה כי אלא מאחר שנתנה להן לשום מתנה חזר ונתנה להן לשום ירושה.

(10) כ״ה לשון הצפּע״נ שם („כבוש שני“). וראה לקמן בפנים.

(11) להעיר מרמב״ם שם: והוסיף לכתוב לו ברית עליהן שלא יגרשו החטא וכאשר צוהו על המילה

(1) יב, ו.

(2) יג, טו.

(3) שם, יז.

(4) טו, יח.

(5) ראה ירושלמי (חלה פ״ב ה״א) הובא לקמן בפנים „כבר נתתי“. וראה ב״ר פמ״ד, כב. פרש״י שם.

(6) וראה אוה״ח עה״פ.

ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל. וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי ככל ונתקדש בקדושת עזרא השני הוא מקודש היום, ואע"פ שנלקח הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות.

מ'דארף אבער פארשטיין: וואס איז די שייכות פון ערשטן כיבוש (וואס זיין קדושה האט זיך אויפגעטאן דורך „כיבוש“) צום תוכן הענין פון מתנה; און פון צווייטן כיבוש (וואס קדושתו איז געווען ע"י חזקה) צום תוכן פון ירושה?

ב. ויליפ"י בהקדם הביאור אין דברי הרמב"ם הנ"ל, אין וועלכע דער כסף משנה¹¹ פרעגט צוויי שאלות: (א) „איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה. (ב) ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא הי' שם חזקה אטו מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש“.

וידוע אז ס'זיינען דא כמה ביאורים אין דברי הרמב"ם:

(א) דער רדב"ז²⁰ זאגט: „ונראה לדעתו לפי שלא קדושה בפה אלא בימי עזרא קדושה בפה“.

אבער²¹ לבד זאת וואס מען געפינט ניט אז „בימי עזרא קדושה בפה“, איז אויך אין רמב"ם ניטא קיין רמז אפילו אויף דער הסברה; אדרבה, דער רמב"ם איז מבאר בפירושו, אז דאס וואס קדושה

אברהם „במה אדע גו' כי אירשנה“¹², און ווי רז"ל¹³ זאגן אז דאס איז געווען א „חטא“ בערך מעלת אברהם [און ווי מ'זעט אויך דערפון וואס ביים כריתת ברית איז געווען דער אַנזאָג אויף גלות: „ידוע תדע כי גר יהי' זרעך גו'“¹⁴ — גלות מצרים, און אויך מרמז געווען אויף גלות בבל און די אנדערע גלויות].

משא"כ דער כיבוש ראשון דורך יהושע, וואס איז געווען די ערשטע כניסה אין ארץ ישראל, איז מרומז אין די ערשטע צוויי הבטחות פון דעם אויב-ערשטן — ניט אַלס המשך צו שאלת אברהם, נאָר וואָס דער אויבערשטער האט צוגעזאגט מצד עצמו.

עד"ז איז אויך בנוגע דעם צווייטן ענין — וואס די הבטחה „לזרעך נתתי“ איז געקומען נאָך דעם ווי אברהם איז געגאנגען לארכה ולרחבה — איז מפורש אין תרגום יונתן: „אז דאס מיינט „עבד בה חזקתא“¹⁶, און דאס איז דאָך אויך דער אויפטו פון קדושה שני' ע"י עזרא, ווי דער רמב"ם¹⁷ איז מבאר, אז קדושה ראשונה „אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה

אמר לו לאחתות עולם לאמר שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוהו כו'.

(12) ראה פרש"י טו, ו.

(13) נדרים לב, א. וראה פדריא רפמ"ח.

אברבנאל כאן. ועוד.

(14) טו, יג.

(15) ב"ר פמ"ד, טו. יז. ושי"נ. וראה פרש"י שם יב.

יד.

(16) וראה גם אוה"ח הנ"ל. ביב, ק, א. אוה"ח יג.

יז. פרשת דרכים דרוש ט. ולהעיר משריע אדה"ז

חלק חז"מ הל' הפקר קריא סקיא בתחלתו „לא נקנית

להם אלא בחזקה המועלת כו' וה"נ אמרי' בביב דף

ק", ע"ש. וראה צפ"ע הל' תרומות ג, ד. ועוד. לקמן

ע' 207 הערה 53.

(17) ספ"י מהל' בית הבחירה. הל' תרומות פ"א

ה"ה.

(18) בהבא לקמן ראה אנציקלופדיא תלמודית ע' איי (ע' ריו ואליו). ושי"נ.

(19) הל' בית הבחירה שם.

(20) הל' תרומות שם.

(21) כמו שהקשו במפרשים — ראה שו"ת חיים

שאל (להחידא) ח"ב סליט ד"ה וחזו.

געבן זייערע שטעט צו די אידן²⁶ — ואעפֿ'כ איז דער רמב"ם ניט מחלק בין מקום למקום און זאגט בנוגע גאנץ א"י „וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית“²⁷.

ג. דער תו"ט איז דארטן ממשיך: „ואין להשיב מנתינת השי"ת שנתנה לישראל בראשונה שיש להשיב שכמו שהשי"ת נתן לישראל הארץ, כך נבאו נביאיו שיעלו המחריבים ויטלו מהם, וכן נבאו על כורש מלך פרס שיחזירה. אבל על לקחת האומה הזאת מידינו לא מצינו בה נבואה בפירוש, ולפיכך שלא כדין נטלוה מידינו ואין קרקע נגזלת“.

אבער לכאורה בלייבט נאך אלץ שווער צו פארשטיין: ממה נפשו, אויב מען נעמט אן אז כבוש מלחמה איז א קנין המפקיע, ס'איז א „קנין גמור“²⁸

ובמפרשים. ש"ב ה' ו' ובמפרשים, ודוד קנה אותה מארזונה בכסף מלא (ש"ב בסופו). דהיא כא, כב ואילך):

ובמנ"ח מצוה רפד (אות ו'), דמכיון שמקום הזה נקנה רק בחזקה נתקדש גם לענין תרומ' וחלה באופן שלא נתבטלה קדושתו בגלות נ"ג (כמו שנטלה קדושת כל הארץ). וראה לקמן שוה"ג הא' להערה 45.

26) ואף שזה ה"י מחמת פחד מות, ואי"כ צ"ל לכאורה שג"ז נכלל בגדר כיבוש כיון שהיו אנשים, הרי מצינו (מרדכי גיטין פ"ה). וראה תרומת הדשן סע"ג. מ"מ הל' מכירה רפ"י ד"ה כתב הטור) שבאנסוהו ליתן מתנה אם ה"י האונס באיום מיתה גמר והקנה.

27) ואין לומר שקדושת הארץ אחת היא ואי"פ שישאר רק על חלק הארץ, כדמוכח מלשון הרמב"ם (הל' ביהב"ח והל' תרומות שם) שבקדושה שני קדשו רק „כל מקום שהחזיקו“. ולכאורה דוחק לומר שבכבוש (ראשון) שאני שחל רק על כל הארץ, כדמוכח מהל' תרומות שם ה"ב (את"ל דרק כל מקום שנכבש במועל — נתקדש). וראה מנ"ח שם. אבל יאה ירושלמי שביעית רפ"ז. לעיל בפנים מצפ"ג, לקמן בפנים ס"ז.

28) שריע אדה"ז אר"ח שם.

שני לא בטלה איז (ניט ווייל קדושה בפה, נאך) ווייל „לא קדושה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה“, משא"כ קדושה ראשונה וואס איז געווען ע"י כיבוש.

ב) דער תו"ט²² פארענטפערט די קשיא פון כס"מ: „דסבירא ל"י דכיבוש נכרים אתא ומבטל כיבוש ישראל משא"כ בחזקה שהחזיקו מיד מלך פרס שנתן להם רשיון להחזיק בה לא אתא כיבוש ומבטל לחזקה שהיתה מדעת הנותן“.

אבער לכאורה זיינען נאך ניט פאר-ענטפערט ביידע קשיות פון כס"מ:

בנוגע דער ערשטער שאלה — אויב אז כיבוש נכרים (כמלחמה²³) איז א קנין²⁴ וואס איז מבטל די פריערדיקע בעלות פון ישראל, איז וואס וועט דא צוגעבן אז די פריערדיקע בעלות איז געקומען (ניט דורך כיבוש, נאך) דורך „חזקה מדעת הנותן“? וויבאלד עס איז געווען דער קנין פון כיבוש מלחמה מצד די נכרים, בלייבט דאך די שאלה (בלשון הכס"מ) „למה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה החזקה“²⁴?

עד"ז בלייבט שווער די צווייטע שאלה: אויך בא כיבוש יהושע איז גע-ווען חזקה „מדעת הנותן“ — מען גע-פינט אז די גבעונים²⁵ האבן איבערגע-

22) עדיות פ"ח מ"ז. ועד"ז במלא הרועים ע' קדושה ראשונה אות ט.

23) כולל — ג"כ ידאת מלחמה, כמו כיבוש אנשי גבעון.

24) גיטין לח, א. ובתוס' שם. רשב"א וריטב"א שם. שריע אדה"ז שם ס"ג. חזרו"ח סתרמ"ט ס"י. וראה בארוכה שר"ת דבר אברהם שם ס"יא.

24) נוסף על מה שהקשה בשר"ת דבר אברהם ח"א ס"י ס"ז.

25) ראה יהושע קאפיטל ט.

וההעיר ג"כ מעיר היבואי שלא נכבשה ע"י יהושע (ראה יהושע ט, סג ובמפרשים שם. שופטים א, כא

(לויט ווי אנדערע מפרשים³² זיינען
מבאר דברי הרמב"ם): הגם אז אויך ביי
כיבוש יהושע איז געווען חזקה, האבן
אבער די אידן בפועל נישט קונה געווען
בחזקה, היות אז זייער כוונה איז געווען
צו קונה זיין דוקא מיט כיבוש — און
דערפאר האט זייער חזקה נישט אויפגע-
טאן, ובמכש"כ פונם דין³³, "העודר
בנכסי הגר וכסבור שהן שלו לא קנה".

אבער נוסף אויף דעם צ"ע, צי די עצם
סברא האט אן ארט בעניינן [וויבאלד אז
בנדו"ד איז דא כוונה לקנות (נאר ער
ווייל קונה זיין מיט א צווייטן קנין)³⁴, איז
ער קונה אפילו אן כוונה³⁵ (ובפרט אז
ס'איז א קנין דאורייתא³⁶): איז שווער
אזוי צו לערנען, כנ"ל: ביי די ערי
הגבעונים איז דאך איבערהויפט נישט גע-
ווען קיין קנין פון כיבוש מלחמה, ווייל
די גבעונים האבן זיי אוועקגעגעבן
מרצונם, היינט פארוואס איז אויך ביי די
שטעט נישט חל געווען דער קנין החזקה
פון אידן?

ה. וי"ל הביאור בזה:

מיט נתינת הארץ לישראל האבן זיך
אויפגעטאן צוויי ענינים: א) דער קנין
ממון, ד.ה. די בעלות אויף א"י, דאס
וואס זי באלאנגט צו אידן. ב) דער ענין
פון קדושת הארץ.

(32) שרית חיים שאל שם. ועד"ז בצליח ברכות ד,
א. ועוד.

(33) יבמות נב, ב. רמב"ם הל' זכ"י ומתנה פ"ב
ה"ג.

(34) אבל יש לחלק, שכאן כיון שכבר קנו ע"י
כבוש אין מקום לחזקה לאח"ז כיון שכבר הי' שלהם,
כמ"ש במפרשים. וראה שרית חיים שאל שם בתחלתו
מ"ס ב"ר יצחק, ומה שהקשה (בשרית) שם.

(35) ראה שרית צ"צ יו"ד סר"ל. אה"ע סקניט
ס"א. ועד"ז בשרית חת"ס ורעקא (ראה לקריש חייא
ע"ה 145 הערה 45, וש"נ).

(36) ראה נמוקי ב"מ י, א. ובהנסמן בהערה
שלפניו.

ע"פ דין, איז מאי נפק"מ צי מיר גע-
פינען א נבואה אויף זייער כיבוש אדער
ניט, וויבאלד עס איז געווען מעשה
הקנין²⁹?

און אויב די כוונה דערביי איז³⁰ אז א
נכרי איז נישט קונה בכיבוש מלחמה, און
היות אז אויף דעם כיבוש נכרים (נאך
דעם כיבוש שני) איז נישט געווען קיין
נבואה, איז „שלא כדין נטלוה" און ס'איז
דאך נישט שייך דער גאנצער ענין פון
כיבוש מלחמה: משא"כ נבוכדנצר וכורש
וואס „ע"פ ה' כבשו" איז „הוראת שעה
היתה ולהם נקנה בכבוש"³¹ — איז דאס
אבער נישט בהתאם מיטן ביאור הרמב"ם:

דער רמב"ם איז מבאר דעם טעם
החילוק דערמיט וואס די קדושה
ראשונה איז געווען דורך כיבוש און
קדושה שניה דורך חזקה, ולפי הנ"ל איז
דאס נישט תלוי אין דעם קנין פון אידן,
נאר אינעם אופן הכיבוש פון די אומות
— ביי גלות בבל האט די קדושה גע-
קענט בטל ווערן (אפילו ווען זי וואלט
געווען ע"י חזקה), ווייל כיבוש נ"נ איז
געווען כדין, משא"כ ביים צווייטן גלות,
וויבאלד די אומות האבן כובש געווען
שלא כדין, ווערט דערפאר די קדושה
ניט בטל (ד.ה. אפילו ווען זי וואלט גע-
קומען נאר ע"י כיבוש).

ד. בנוגע דער צווייטער שאלה הנ"ל
וואלט מען לכאורה געקענט ענטפערן

(29) ולשיתו צריך לומר (ועד"ז במלא הרועים
שם. וראה הו"ן עשיר לעדיות שם) שס"ל שכבוש
מלחמה אינו „קנין גמור", וביכולתו להפקיע רק
(בעלות קלושה שנעשית ע"י) כבוש, ולא בעלות
גמורה שנעשית ע"י קנין גמור (בחזקה) מדעת
הנותן. אבל להדיעות שהיו קנין גמור קשה כנ"ל —
נוסף על הקושיא שבדב"א שם כנ"ל.

(30) כמ"ש בשרית חת"ס יו"ד סר"ל. אלא שלא
הביא התו"ט.

(31) שרית חת"ס שם.

ו. אין דעם אופן פון ביאת הארץ איז דא א חילוק צווישן די כניסות לארץ: ביי דער כניסה ראשונה איז געווען דער רצון⁴¹ וציווי: „חלוצים תעברו“⁴², „ואתם תעברו חמושים לפני אחיכם כל גבורי החיל“⁴³, ונכבשה הארץ לפניכם“⁴⁴, ד.ה. אז די כניסה זאל זיין אין אן אופן פון כיבוש דורך מלחמה, דערפאר האט (איר) די קדושת הארץ זיך דאן אויפגעטאן באופן כזה — דורך כיבוש.

ועפ"ז איז מובן וואס דער קנין החזקה דעמאלט האט נישט געהאלפן (אפילו נישט ביי ערי הגבעונים, הגם ס'איז א חזקה מדעת הנותן), ווארום די קדושה האט זיך אויפגעטאן ע"פ ציווי ה', קען חזקה נישט פועל זיין די חלות הקדושה, היות דער ציווי ה' האט מחייב געווען, אז די כניסה זאל זיין דווקא דורך כיבוש מלחמה⁴⁵,

דער ערשטער ענין, די בעלות פון אידן אויף א"י, איז געקומען דורך דעם וואס דער אויבערשטער האט אוועק געגעבן א"י צו אברהם אבינו, ווי דער ירושלמי³⁶ לערנט אפ פון לזרעך נחתי (בל' עבר), אז דאס איז נישט א הבטחה, נאר „כבר נחתי“³⁷. ד.ה. אז פון דעמאלט אן (אפילו נאך איידער די אידן האבן כובש געווען א"י בפועל) געהערט א"י צו די אידן³⁸ (אויף שטענדיק)³⁹. ביז אז דאס איז נוגע להלכה, ווי די גמרא³⁹ זאגט אז די בנות צלפחד האבן גענומען חלק אביהם (וואס ער איז געווען א בכור) פי שנים, אע"פ אז „אין הבכור נוטל (פי שנים) בראוי כבמוחזק“, ווייל „ארץ ישראל מוחזקת היא“⁴⁰.

אבער דער צווייטער ענין, די קדושה פון א"י (ובמיוחד לחיוב המצות), האט זיך ערשט אויפגעטאן דורך אידן ווען זיי זיינען אריין אין א"י⁴⁰.

41) כמחזיל (תנחומא ע"פ ביאור רש"י עה"ת בתחלתו. ועד"ז בב"ר פ"א, ב): שאם יאמרו לסטים אתם כו' ברצונו כו' נתנה לנו.

42) דברים ג, יח. וכן בהכתובים דס"פ מטות (לב, כ ואילך).

43) יהושע א, יד.

44) מטות לב, כט.

45) אין להקשות דא"כ במה קנו ערי הגבעות נ"ס' (דהרי גם יראה מלחמה לא היתה כזה כיון

36) נסמן לעיל הערה 5.

37) ומלשון פירוש רש"י (ר"פ בראשית), שאם יאמרו... לסטים אתם שכבשחתם ארצות ז' אומות' משמע לכאורה, שגם הקנין ממון נעשה רק לאחר הכבוש (ולא לפני) — אף שיל' שזהו רק לדעת האחר' — כדמשמע גם מפרש"י במק"א (נח ט, כו. לך יג, ז, טו, טז. וראה לקמן ע' 147 הערה 24). וראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 4 ואילך, ע' 8 ואילך (הובא לקמן הערה 67).

38) אלא „שצפ"כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כדאמרין בקדושין דכ"ז במה ירשתם בשיבה והינ' אמר' בכ"ז דף ק' (ש"ע אדה"ז קר"א להל' הפקר בתחלתו). ובהמקמה קדושין שם, דהחזקה (לדעת דבי רבי ישמעאל) היינו חלוקה שביניהם לקנות כאר"א חלקו, ולא לקנות מן הכנענים. וראה שו"ת דבר אברהם שם אות ו'.

39) ב"ב קט, א"ב. ובע"ז (נג, ב. וראה פרש"י שם ד"ה ואשריהם). ירושה להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

40) וראה בארוכה פרשת דרכים שם. ועוד.

40) ראה בארוכה לקמן ע' 206 ואילך.

*) בתנחומא שלפנינו ליתא (ומאמר ר"י מסיים בהכתוב „כח מעשיו... נחלת גוים, ואולי סיוס הפירוש הוסיף רש"י ע"פ הביר שבפנים ההערה). אבל ב"פ תואר לכ"ז שם כתב: באגדת ר' תנחומא אית' להך אגדה הלשון הביא רש"י כהלשון שבפרש"י. ומסיים: ובהו הלשון הביא רש"י ז"ל בתחילת פ"י החזרה. דמשמע שכי' גירסתו (וגירסת רש"י) בתנחומא. וראה רש"י לתהלים (ק"א. ו): ומדרש תנחומא כתב לישראל מעשה בראשית... שלא יוכלו האומות לומר לישראל גזלנים אתם שכבשחתם ארץ ז' גוים.

*) וארץ הגרגשי שפנה והלך (ירושלמי שביעית פ"ו ה"א. ויקר' פ"ו, ו). ה"י כיבוש (מפני יראה

וואס קומט צו⁴⁸ אין קדושת הארץ⁴⁹,
וואס דאס איז געווארן בשלימות תיכף
בא' כיבוש יריחו⁵⁰.

עפ"י י"ל — נאך א הסברה וואס די
חזקה (אפילו בערי הגבעונים וכיו"ב)
האט ניט פועל געווען די קדושת הארץ,
היות אז די קדושה פון גאנץ ארץ
ישראל האט זיך שוין אויפגעטאן תיכף
בכיבוש יריחו כנ"ל⁵¹.

(48) וכדמוכח גם מזה שמצינו (הובא באמצע-
לופדיא שם) כמה טעמים ע"ז שלא נתחייבו
בתרומות ומעשרות וביכורים (ועוד) עד אחר ירושה
וישיבה, ואין מפרשים כפשוטו שאז לא נגמרה
קדושת הארץ.

(49) וכדמוכח גם ממש הרמב"ם (הל' תרומות
והל' בית הבחירה שם) שקדושה ראשונה הייתה
מפני הכבוש אך שמדבר שם בהחייב דתרומות
ומעשרות ושביעית שחייבם הוא רק אחר (כבוש
(ו)חילוק, כי ע"י כבוש נעשה כבר קדושה איי גם
בנוגע לתרומות ומעשרות.

(50) בנוגע לחלה שנתחייבו תיכף בבואם אל
הארץ (ספרי ורש"י שלח טו, יח) לפני כבוש יריחו,
דהרי אכלו מתבואת הארץ ממחרת הפסח (יהושע ה,
יא-יב) י"ל דאינו חלוי בקדושת הארץ. ראה שו"ת
שאלת דוד חידושים בעניני שביעית בתחלתו
(ועיי"ש שו"ת שהיו מחלוקת בכתובות (כה, סע"א)
ובירושלמי חלה שם. ולהעיר ממנ"ח (שם) שר"ל
שגם תרומות ומעשרות וכו' אינו בגדר קדושה אלא
מפני שהוא ארצם. ואכ"מ.

(51) ומשי"ב הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ב)
ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל איי לשבטים
אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהי' כיבוש יחיד
כשעלה כל שבט ושבת ויכבשו חלקי — היינו
להיות „נקרא איי כדי שיהנה בו כל המצות" (לשון
הרמב"ם שם), שחייב המצות נעשה בכל מקום לאחר
שנכבש המקום וחלקו (דאלת"ה לא נתחייבו בכהניל
עד לאחר שנכבשה בסוף ימי דוד ובכריכ מקומות
מפורש דלאחרי יד דכבשו וחלקו נתחייבו), אבל
ענין הקדושה נעשה תיכף בכיבוש יריחו.

ובאחרונים לירושלמי שביעית רפ"ז ע"פ דברי
הרמב"ם הנ"ל דכיון שיהושע ובית דינו חלקו כל איי
לשבטים נק' כבר „שקנו כולה" (בסוף יד שנה).
וראה צפ"ע לרמב"ם הל' תרומות שם בסופו (ג, ד).
ואכ"מ.

ויתירה מזו: וויבאלד ביי דער כניסה
(וקדושה) איז געזאגט געווארן „ונכבשה
הארץ לפניכם" — „הארץ" סתם — איז
י"ל אז גלייך ביים כיבוש יריחו, וואס איז
געווען „נגרא של איי" (און דעריבער
„נתכנסו לתוכה ז' אומות" ווייל „אם
נכבשה יריחו מיד כל הארץ נכבשת")⁴⁸,
איז שוין דעמאלט נשלם געווארן די
חלות פון קדושת הארץ — דורך ביאת
ישראל אין ארץ ישראל באופן של
כיבוש.

[נאך בנוגע לכמה מצות⁴⁹ איז געווען
א תנאי נוסף כיבוש וחילוק וכו' — אלס
תנאי לחיוב פון די מצות (ע"ד מצות
יובל, וואס איז חל ווען „כל יושבי"
עלי⁴⁷):] דאס איז אבער ניט אז ענין

שכרתו ברית וכו' — דכיון דכבשו אנשי גבעון
(לעבדים) במילא נקית ארצם וכו"י, דמה שקנה
עבד (נתינים) — שקבלו ע"צ מפני יראה כו' — קנה
רבו (ו) „נמשך" על קנינו עניני העבדות והקדושה
שלו, אף שמעצמם מסרו ונתנו עצמם לעבדות.

(45) במדבר פט"ז, טו. תנחומא בהעלותך י"ד.
(46) ראה אנציקלופדיא תלמודית שם ע' ריט
ואילך. ושי"ן.
(47) ערכין לב, סע"ב.

מלחמה.

וגם עיר היבוסית שלא נכבשה ע"י יהושע (כנ"ל
הערה 25) — י"ל שהי' כיבוש (בפועל) אח"כ ע"י
דוד, כפשוטו לשון הכתוב בש"ב שם, ז ואילך (ודלא
כהמניח הנ"ל הערה 25). ומה שקנה דוד מארזונה
הי' רק כדי לשלול זכותו לגמרי (ראה לקו"ש ח"י ע'
62 ואילך, חכ"ט ע' 87). או י"ל עפ"מ ברד"ק (ש"ב
כד, כג וכו' במניח שם) שהיו שם למס עובד,
ואי"כ הוי' „כמי שנחכשו" (כבשוה"ג שלאח"ז. וראה
רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"א. וראה פדריא פ"ז
וברד"ל שם. לקוטי סיחות ח"ל ע' 88 ואילך.
ואכ"מ.

(**). להעיר מירושלמי דמאי (פ"ב ה"א. ועד"ז הוא
בירושלמי שביעית פ"ו ה"א לכמה גי' (ראה מפרשים
שם)). „מעלי מסין כמי שנחכשו", ובמפרשים שם.
וראה אנציקלופדיא תלמודית שם (ע' רב), ושי"ן.

און ניט אז זי איז געווארן זיינע דורך צונעמען די בעלות פון א צווייטן (ע"י כבוש) — עדיז איז מובן אויך בנוגע דער קדושה וואס האט זיך אויפגעטאן דורך דער חזקה, אז די חלות הקדושה דאמאלס איז פארבונדן דערמיט וואס זיי האבן זיך אומגעקערט אין לאנד (וואס געהערט צו זיי אויך פאר דעם כיבוש יהושע) און דערפאר ווערט עס ניט בטל.

בסגנון אחר: בעליית עזרא האט די בעלות (בענין הממוץ) אויך גע'פועלט' בנוגע צו קדושת הארץ; און במילא, כשם ווי דאס וואס „א"י מוחזקת היא" ווערט קיינמאל ניט בטל און אויך לאחר החורבן איז דאס „ארצנו" און „אדמתנו", עדיז ווערט אויך ניט בטל די קדושה (שנ"י) וואס איז פארבונדן מיט דער חזקה.

ח. דער הסבר הנ"ל איז מתאים אויך מיט דעם ביאור החילוק צווישן קדושה ראשונה און קדושה שני' בפנימיות הענינים, אז בזמן קדושה ראשונה זיינען אידן (בכלל) געווען אין דער מדרגה פון צדיקים און בזמן קדושה שני' — אין דער מדרגה פון בעלי תשובה.⁵²

פון די אונטערשיידען צווישן די צוויי מדרגות איז:⁵³ די עבודה פון צדיקים איז (בעיקר) בדרך מלמעלמ"ט — זיי זיינען פועל א ברור און עלי' אין דעם „תחתון" דורך דעם וואס זיי זיינען ממשיך קדושה (בכח תורת השם) — אלקות מלמעלה. וויבאלד אז דער אויפטו איז מצד למעלה, איז דאס ניט פארבונדן (אויף אַזויפיל) מיט דעם

משא"כ ביי כניסת עזרא, וואס וועגן דעם האט דער אויבערשטער געזאגט „אפקוד אתכם גו' להשיב אתכם אל המקום הזה",⁵² איז דער רצון וציווי אין פקידה פון אויבערשטן געווען (ניט אז מ'זאל כובש זיין א"י, נאר) עולה זיין און באזעצן זיך דארטן⁵³ — דעריבער האט זיך די קדושה דעמאלט אויפגעטאן, דורך „חזקה שהחזיקו בה".

ז. עפ"ז איז אויך פארענטפערט די ערשטע שאלה (פון כס"מ): וויבאלד די קדושה ע"י יהושע האט זיך אויפגעטאן דורך דער כניסה באופן שנצטווה — ע"י כבוש, וואס דער גדר פון כבוש (כפשוטו) איז, וואס מען נעמט א זאך ביים צווייטן גדר רצונו", קומט דאך אויס, אז מצד הציווי איז דא (פריער די) בעלות פון די אומות און די קדושה איז פארבונדן מיט דער התגברות אויף די אומות (דורך כבוש) — און דעריבער „כיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש", בעת עס ווערט בטל די התגברות על האומות⁵⁴, ווערט בטל די קדושה וואס קומט דורך דעם.

משא"כ בביאה שני', „כיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה": כשם ווי דער גדר פון חזקה (כפשוטה) איז פולשטענדיקע בעלות המחזיק — אז די זאך איז זיינע

(52) ירמ' כט, י"ד.

(53) ובשלשון הכתוב (ירמ' מ, י"ד) „ושבו בעריכם אשר תפשתם".

(54) ראה גם הו"ז עשר לעדיות שם. אלא שמבאר להסברא שהכבוש נוגע לקנין ובעלות הארץ.

(55) ואין נפק"מ אם עכ"ם קונים בכבוש מלחמה, רק עצם העובדא. שנלקחה הארץ מידיהם, וכדמובח עוד יותר מלשונן בהלכות תרומות שם, „שקדושה ראשונה לפי שהייתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתלי", ואינו מזכיר כלל שכבושו מישאל.

(56) ראה לקריש ח"ט ע' 27 ואילך. ע' 67 ואילך. וש"נ.

(57) ראה גם ד"ה תקעו תרס"א. ובכ"מ.

„מטה“ און דעריבער קען זיין אין דעם אַ שינוי ו„הפסק“ —

בדוגמא צו קדושה ראשונה ע״י כיבוש⁵⁸, וואָס קומט דורך התגברות אויף דעם צד שכנגד, וועלכער בלייבט אָבער אַ מציאות און דערפאַר קען נאָכ־ דעם בטל ווערן דער כיבוש.

און עד״ז אויך בעבודת האדם בכלל, אויב די עבודה פון אַ אידן איז אין אַן אופן וואָס האָט ניט צו טאָן מיט וועלט, ער איז ניט געפרוואווט געוואָרן מיט אַ נסיון⁵⁹ פון צד ההפכי איז ניטאָ קיין זיכערקייט אָן אויב ער וועט קומען לידי נסיון וועט ער עס קענען ביישטיין.

משא״כ אַ בע״ת, וואָס עבודתו איז בדרך מלמטלמ״ע, דער בירור וזיכור התחתון אָן ער ווערט אַ „כלי“ צו קדושה, איז דער גילוי אלקות אין דעם מטה אין אַן אופן אָן עס האָט אַ קיום, עס ווערט ניט נפסק. ועד״ז בכללות עבודתו לקונו: וויבאַלד אָן נאָכדעם ווי ער האָט שוין געהאַט צוטאָן מיט וועלט (און אפילו נאָכן דורכפאַלן ר״ל אין ענינים וואָס זיינען היפך הרצון העליון) קערט ער זיך דאָך אום צום אויבערשטן ולתורתו ולמצותיו, איז דאָס אַ באַווייז אָן דער ענין פון תומ״צ האָט אים דורכגענומען און אויף אַזויפיל, אָן אויך דער דורכפאַל קען אים ניט אוועקרייסן פון דעם אויבערשטן; ד.ה. זיין פאַר־ בונד מיטן אויבערשטן איז אַ שטענדיקער, האָט ניט קיין הגבלות.

בדוגמא צו קדושה שני, וואָס איז גע־ קומען ע״י חזקה, אָן אויך נאָך דעם „מפני חטאינו גלינו מארצנו“, קערן זיך אידן אום קיין א״י — ניט ווי צו אַ לאַנד וואָס זיי דאַרפן ערשט כובש זיין (וועלכע באַלאַנגט ניט צו זיי), נאָר ווי צו אַ לאַנד וואָס געהערט צו זיי אויף אַ שטענדיקן אופן.

ט. ע״פ כהנ״ל וועט מען פאַרשטיין די שייכות פון קדושה ראשונה צו מתנה, און קדושה שני צו ירושה:

ס׳איז ידוע⁶⁰ אָן ירושה אין לה הפסק, און מתנה יש לה הפסק. דער טעם הדבר⁶¹ וואָס מתנה יש לה הפסק איז: הגם אָן אי לאו דעביד ל״י נייחא לנפשי״ לא הוה יחיב ל״י מתנתא⁶², קומט דאָך אָבער די מתנה (ניט אַזוי מצד מעלות המקבל, נאָר) בעיקר מצד דעם נותן און דער מקבל האָט ניט קיין (תביעה ו)שייכות צו דער מתנה, און דערפאַר יש לה הפסק אפילו לאחר נתינתה.

און דערפאַר איז דער ענין המתנה (פון א״י צו אידן) שייך בעיקר צו דער כניסה ראשונה (כיבוש יהושע): כשם ווי דער אופן הכניסה פון אידן איז געווען בדרך „כיבוש“ (מלמעלה למטה) — כפשוטו, סיי אין עבודת האדם כנ״ל — עד״ז איז אויך דער אופן הנתינה פון ארץ ישראל צו אידן — בדרך מתנה, וואָס קומט מצד דעם נותן („מעלה“), און ניט מצד אַ תביעה ושייכות צום מקבל („מטה“).

58) להעיר מהחילוק בפעולת התורה והמצות, התורה היא באופן של כיבוש, ומצות באופן של בירור (ראה לקריש ח״ט ע׳ 352 ואילך. ח״ט ע׳ 348 ובהערה 11 שם), שבכללות זהו תוכן החילוק בין עבודת הצדיקים ועבודת התשובה (ראה לקריש ח״ט שם ע׳ 65 ואילך ובהערות שם).

59) ראה ח״פ להרמב״ם פ״ו.

60) ראה ב״ב קכט, ב. קלג, א.

61) ראה גם אוה״ת בראשית יא, א. ראה ע׳ תשסא ואילך. לקריש ח״ג ע׳ 115 ואילך ושינ (בהערה 19).

62) מובא בכ״מ (המשך וככה תרל״ז פס״ח. המשך תרס״ו ע׳ קלא. ועוד). ועיי״ן מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב״מ טז, א. ב״ב קנו, א.

בלויז בשייכות צו קדושת הארץ וואס האט זיך אויפגעטאן בכניסת ישראל לארץ — אז די קדושה ראשונה איז גע-ווען באופן של מתנה, און בקדושה שני איז צוגעקומען אויך דער ענין הירושה וואס אין לה הפסק.

אבער די עצם בעלות פון אידן אויף א"י איז שטענדיק גאנץ ובתכלית השלימות פון זינט דער אויבערשטער האט דאס לאנד אפגעגעבן צו אברהם אבינו בברית בין הבתרים אלס א נחלת עולם, וואס אין א כריתת ברית איז נישט שייך קיין שינוי והפסק.

ובמילא איז אין דעם נישט קיין אונטערשייד אין וועלכן מצב אידן גע-פינען זיך: אפילו ווען ס'איז א מצב אז „מפני חטאינו גלינו מארצנו ונחרקנו מעל אדמתנו“, איז ארץ ישראל אויך דעמאלט „ארצנו“ און „אדמתנו“ (אונזער לאנד און אונזער ערד)⁶⁵; און ווי די גמרא זאגט, כנל, אז „ארץ ישראל מוחזקת היא“ און „ירושה היא לכם מאבותיכם“, פון אברהם אבינו, כאטש אז בינתיים איז געווען דער חטא העגל וחטא המרגלים וכו'.⁶⁶

65 ועד שנוגע לדין, לכמה דיעות, בנוגע לפרובול שאפילו מי שאין לו קרקע יכול לכתוב בשטר והקניתי לו ארבע אמות קרקע לפי ש.אין כל אדם מירשאל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל ואם תאמר נטלה הגוים ואנו בגלות, קיימא לן לרבנן דקרקע אינה נגזלת ובחזקת ישראל היא וארץ ישראל נקראת ע"ש ישראל כו" — שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך ס' תקלו. וראה ס' השטרות לר"י ברצלוני ע' 43. אצור הגאונים קדושין ס' קמריקא. וגם הדיעות שחולקין — ראה לקו"ש ח"כ ע' 309 הערה 69, ד"ל שבעצם הדבר לא נחלקו, כ"א בנוגע לפרובול והרשאה.

66 וזה שארז"ל (מכילתא יתרו יח, כו) דא"י ניתנה על תנאי — הי"ז רק בנוגע לקדושת הארץ, שהיית ישראל על אדמתה בפועל, אבל גם אז נשארה בעלות ישראל על א"י בשלימות. וראה צפ"ע השמטות להל' תרומות (סב, א).

משא"כ ירושה איז דאך, אדרבה, מצד דעם וואס דער יורש איז קרובו של המוריש⁶⁷ — האט ער א תביעה ושייכות צו דער ירושה, ביז אז אמיתית ענין הירושה איז אז דער יורש איז „עצם המוריש“ (— עס הייסט גארנישט שינוי רשות)⁶⁸;

און דעריבער איז הניתנה מלמעלה בדרך ירושה בא קדושה שני, ווען (אויך) די כניסה פון אידן איז געווען — סיי כפשוטו און סיי בעבודת האדם כנל — בדרך „חזקה“, וואס מיינט כנל, אז זיי האבן בעצם א שייכות צו ארץ ישראל, זיי זיינען שטענדיק די בעלים פון לאנד.

ויש לומר, אז דאס איז אויך דער רמז אין די פסוקים וואס בקשר צום ענין המתנה בקדושה ראשונה שטייט דער לשון „לזרעך אתו“, „לך אתנה“ — בלשון עתיד, און בשייכות צו קדושה שני — דער לשון „לזרעך נתתי“, בלשון עבר (כנל ס"א):

קדושה ראשונה איז געווען פאר-בונדן מיט א שייכות פון אידן מיטן לאנד, וואס האט זיך געדארפט ערשט אויפטאן בעתיד — כובש זיין ארץ ישראל פון א צווייטנס רשות, וואס איז נישט קדוש;

משא"כ קדושה שני איז געווען באופן, אז מיט זייער פעולה (חזקה) האבן זיי בלויז מגלה געווען זייער שייכות מיטן לאנד, אז א"י איז זייערס פון פריער (מצד דער נתינה להאבות).

י"ד. דער חילוק צווישן מתנה און ירושה בנוגע ארץ ישראל איז, כנל,

63 ראה המשך וככה שם.

64 צפ"ע השלמה יג, א. מהד"ת יט, א. שו"ת צפ"ע (ווארשא) ח"ב סק"ח.

ועוצם ידי⁶⁶, נאך ווייל דאס איז, נחלת עולם, פון דעם אויבערשטן אלקי העולם צו דעם עם עולם, איז מען מצליח אין דעם —

בין עם ווערט מקוים דער יעוד, והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך⁶⁷, אז אומות העולם העלפן די אידן אויס- פירן דעם רצון ה' בכלל און אין דעם ענין הנ"ל בפרט נאך בזמן הגלות: און דאס איילט צו ביאת משיח צדקנו, וואס דעמאלט וועט געהערן צו אידן גאנץ איי, אויך קני קניזי וקדמוני⁶⁸, און אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד⁶⁹, במהרה בימינו ממש.

(משיחות כ"ף חנ"א ומוצש"ק ראה תשל"ח. שמחת בית השואבה תשכ"ד)

[ובפרט ע"פ המבואר לעיל אין דעם פסק דין הרמב"ם, אז ענין הירושה איז אויך נמשך און נקבע געווארן אין קדושת הארץ באופן אז אויך די קדושה (שנ"י) אין לה הפסק, "קדשה לעת"ל"].

וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז דאס איז אן ענין אין וועלכן ס'איז ניט שייך קיין דינגעניש, אדער, "מסחר" וכיו"ב. ווארום נוסף לזה וואס גאנץ איי לגבולותי, "מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת", איז א ירושה צו אלע אידן און צו יעדן אידן, און דערפאר קען קיינער ח"י ניט מוותר זיין אויף א חלק פון איי, איז דער וועלן אפגעבן, ח"י, א זאך וואס גייט קעגן דעם רצון ה', וואס "ברצונו נתנה לנו" אלס א נחלת עולם.

און בשעת אידן באשטייען דערויף מיט דעם תוקף המתאים, ניט מצד, כח

(67) פרש"י ר"פ בראשית. וראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 8 ואילך, דמכיון שנתנת הארץ באה מהקב"ה ש.הוא בראה, ה"ז. נתינת עצם מהותה של הארץ, (לא הבעלות על הארץ), הארץ עצמה נעשית. ארץ ישראל, ואין שייך שינוי בזה (גם כשגלינו מארצנו).

(68) עקב ח, יז.

(69) ישעי' מט, כג.

(70) כנאמר לאברהם בברית בין הבתרים שם נתתי את הארץ הזאת גר ואת הקני גר.

(71) צפני' ג, ט. רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

וירא

רבה על הכתב (וואס דעמאלט) אתה דורש הנקודה — וויבאלד אז „כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב“, איז דאך גענוג צו מנקד זיין דעם מיעוט די ניט-גע'דרשניטע אותיות און מיוואלט דאן גע'דרשניט דעם זעלבן רוב אותיות אלס כתב, בלתי-מנוקדות?

ובנדוד: בכדי צו מרמז זיין אז מען דארף דרשנען די אותיות איי, וואלט געווען גענוג איין נקודה אויפן למ"ד, וואס דאן וואלט מען גע'דרשניט די אותיות איי מצד דעם כלל שכ, שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב — צוליב וואס דארף מען דעם ניקוד אויף דריי אותיות?

(ד) נוסף אויף די שוועריקייטן אין דעם פרשי' על אתר, איז דא אויך פאראן א סתירה מצד א ווייטערדיקן פירשי': אויף „ולא ידע בשכבה ובקומה“ זאגט רשי' „ובקומה .. נקוד לומר שבקומה ידע“. זעט מען דאך דערפון, אז ניקוד קומט עוקר זיין דעם ווארט? — איז ווי שטימט עס מיט דעם וואס רשי' זאגט דא אז בשעת „נקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה“?

ב. דערנאך איז רשי' ממשיך (אין זעלבן ד"ה): „בב"מ אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שזנועה היתה כדי לחכמה על בעלה. אמר ר' יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה“.

(5) כקושיית המפרשים (ובנמוקי ב"מ שם: מקשי העולם).

(6) פרשתנו יט. לג.

(7) ראה בארוכה לקמן סעיף ה' (ובהערה 24).

(8) פז, א.

א. פון פסוק י, „ויאמרו אליו אי שרה אשתך גוי“ איז רשי' מעתיק די ווערטער „ויאמרו אליו“ און איז מפרש: „נקוד על איי שבאליו ותניא² ר"ש בן אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה, שאף לשרה שאלו איז אברהם למדנו³ שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה⁴ על האיש“ (און דערנאך איז רשי' ממשיך „בב"מ אומרים כו“, כדלקמן ס"ב).

איז אין דעם ניט פארשטאנדיק:

(א) רשי' פירוש איז דאך לכאורה בלויז אויפן ווארט „אליו“ (נקוד על איי שבאליו) — פארוואס איז ער מעתיק אויך דעם ווארט „ויאמרו“?

(ב) רשי' בריינגט דעם נאמען פון בעל המאמר נאך ווען דאס גיט צו אין הבנת הענין — וואס פאר א תוספת הבנה קומט דא צו דורך זאגן אז דעם כלל (כל מקום שהכתב כו') האט געזאגט רשב"א?

(ג) דער כלל „כל מקום כו' דארף האבן ביאור: צוליב וואס דארף מען מרבה זיין נקודות ביז ס'זאל זיין, נקודה

(1) פרשתנו יח, ט.

(2) ב"ר פמ"ח, טו.

(3) מ"ש רשי' למדנו .. על האיש — אינו מבי'ר, כ"א מב"מ (פז, א): „תני כו' לימדה תורה ד"א שישאל אדם באכסניא שלי, אלא שבב"מ לא נזכר לאשה על האיש“ — ראה תודיה' למה ב"מ שם. ובארוכה מפרש רשי' (רא"ם, יריעות שלמה (מהרש"ל), דברי דוד ועוד) כאן.

(4) ברא"ם כאן לא גריס תיבות אלו. אבל ראה חז"ק מהרש"א ב"מ שם. ובארוכה מפרש רשי' כאן.